

UDK/UDC: 398.9 (497.5 Vinodol)

821.163.42-84:39

KATICA BARBARIĆ¹*Grižane*

STARE IZREKE I PORUKE IZ GRIŠKO-BELGRADSKOG KRAJA

SakidANJI divan naših ljudi pun je od nigdanjskih mudrih izrek, ke su pravo bogatstvo našega govora. Narodne izreke, ko i poslovice, imaju va sebi narodnu mudrost, pa i dvosmisleno značeni. Nigda ljudi nisu bili učeni kuliko danas, bilo jih je i nepismenih, ali narodne izreke bile su mudre i vela poruka za život. Učile su poštenju, rugale se sa sin ča ne valja. Te kratke poruke, zrečene narodnuna mudročću životna su istina i običajno nasleđi našega naroda, kon je od vavik bilo najvažnije bit pošten, kako doma tako i po svitu.

Da je uticaj narodnih izrek i tog narodnog blaga od vavik ovdi, vidi se i po popisu običajnog prava va Vinodolskon zakonu od 1288. leta, va kon se sako nepoštenje strogo osuđuje. Valjda je njegov uticaj ostal se do danas, jer se i kroz ove uzrečice ismijava i sprda nepoštenje, lenost, negospodarstvo, nede-lo, pohlepa i još puno toga. Tih poruk bilo je za saku priliku, a puno put se dalo na znanje ča se misli, ča se smi a ča ne. Dica su znala razne brojilice va igri, učila razne dičije zagonetki i na ta način učila se promišljanju i pažnji. Kada već pišen o dici, evo jedne dičije pitalice! Teče, teče po putiću va črlje-non klobučiću“, ča je to? - Malik.

Sigurno da puno ovih izrek i znate, ali ovako skupljene na jednom mestu govore o bogatstvu mudrosti naroda našega kraja. One te dat poruku mlajin, pa morda jih i čemu pouče. Da se osuđivalo se ča ne valja, pa i sramežljivost ni uvik bila dobra, govori i ova anegdota: Mlada divojka hodila je nediljun z maše svojin mladićen. Puten joj je va postol pal kamičić. Sramežljiva divojka trpela je žuleni kamičića se dok joj ni do krvi natrl žulj, pa ga je morala

¹ Autorica prikuplja i obrađuje etnološku baštinu Grižana, piše u griškoj čakavštini.

otrest. Kad je mladić videl da je bila lena, a ona je jadna bila sramežljiva, da strese kamičić s postola, mladić joj je rekao: „Znaš ča mala, draga si mi i volin te, ali kad si bila lena znet kamičić svoga postola, ča moren ja očekivat od tebe da ti udelaš za mene. Hodi ti lipo doma i zaboravi na me.“

Eto tako su nigda bili va sukobu sramežljivost i ljubav, jer je interes života bil va prvon planu. Ovimi starimi izrekami otela bin približit nigdanje pogljede na život, odnos prema delu, porodici, starijin i semu ča život nosi. Izreke upućuju kako se treba ponašat, kroz njih dobivamo i danas poučni savjeti za život, pa neka i ova navrzaj narodnih poslovice i izrek posluži da se ča nauči, a i da se puno toga ne zaboravi.

Nisan ja prva ko ni zadnja ka je počela zapisivat mudre narodne poslovice i uzrečice. Poznato je da se zapisuju već kroz puno pasanih viki, makar je ta znanost o o poslovice (paremiologija) poli nas dosta mlada. Kuliko mi je poznato i prema onomu ča san čula od starijih narodne poslovice i izreke zapisivali su još nigda poznati ljudi, ko ča su Marko Marulić, Ivan Lucić, Petar Hektorović i drugi, pa se do vrimenta Ilirskog preporoda i dalje.

Činjenica je da su naši stari va sakidanjen divanu puno rabili mudre izreke (narodne poslovice) i na ta način davali pametne poruke ke vavik život znače.

NAVRZAJ NARODNIH POSLOVIC I IZREK

- Ki prodaje zemlju, prodaje i sam sebe.
- Zemlja se ne prodaje, ne držiš ju na plećih, ona je na Suncu.
- Bolje zemlju darovat, nego lošen čoviku prodat.
- Treba se movit, na ležeć samo buha i šenac.
- Više vredi ranostajka, neg otac i majka.
- Ki rano rani, dvi sriće grabi.
- Ni bogat ki puno zaradi, nego ki špara.
- Ne hitaj kruh, zač more prit dan kad ga nećeš imit.
- Krpac gradi (gradove) gradi, a nekrpac ni selo.
- Va kući treba imit čagod spravno, da ki pride.
- Ča se ji i gori nikad dosta ni.
- Evo spravi, neka se najde zlu ne tribalo.
- Po zimi kruha, po leti ruha.
- Ča nimaš va svojen dvoru, nećeš bome imit ni po rodu.
- Trudan, mučan, delu ne naučan.
- Lena je ko doljnji malin.
- Zadnja kola pretiču mu prva. (hvalisanje)
- Sit lačnu ne veruje.

- Lahkoj živit na tujoj grbači.
- Veli ti je on delavac, drži se samo šporheta.
- Ča misliš da će to udelat Mata Kurta.
- Trampa lampa da mu projde dan.
- Ne nadaj se ničemu od nje, ča ne vidiš da ima tešku rit.
- Tuje poštuj, svojin se diči.
- Veže kotac ko otac.
- Vavik drži ono kako si se rodil, najgore je zaboravit od kud si potekal.
- S prci gradi gradove - hvalisavac
- Šla bi baba v Rim da ima čin.
- Speci pa onda reci.
- Još je i dobar od kog je potekal.
- Ki dicun legne pocuran ostane.
- Nebi dal Bogu bata da ubije tata.
- Podatne je ruki ko srp.
- Udelat ćemo jedan dan ako ne prije.
- Poć ćemo ako nan se bude dalo.
- Se moreš kupit, samo ne pamet.
- Postali su pametni po soldi, a ne po pameti.
- Naglost zima mudrost.
- Milo janje dvi matere sase.
- Treba se čuvat onoga ki poji se ča ima i povidu se ča zna.
- Puno bi se toga moglo reć, ali najbolje je mućat.
- Strpljen spašen.
- Čagod delaš misli svojun glavun.
- Nismo mi vavik u pravu, kadgod treba i drugoga poslušat.
- Bog vidi pa neka odluči.
- Ča zna rit ne mora znat stomanja.
- Ugled se stiće dugo, a zruši začas.
- Ki pita ne skita.
- Čovik snuje, a Bog određuje.
- Saki za se Bog za sih.
- Bolje reć evo je, nego kadi je.
- Po tako slabu dažju ne rastu gljivi.
- Saka krpa najde zakrpu.
- Ako nebo pade ni zec neće uteć.
- Ki se dima ne nadimi, ta se ognjen ne natepli.
- Rekal mu ili vrit sopal.
- Naučit ćeš živit kad budeš oprćen sral.
- Ne uči te živit otac i mat nego tuja tujina.

- Se ča udelaš vritnjak je naprvo.
- Nesmiš imit samo grablje, trebaš imit i vili.
- Obać se gre zdomi, a ne po zdolu rukami.
- Prišli su ko zgori, po zdolu rukami.
- Ne posici su goru, ali ni doma prazan ne pridi.
- S kin si takav si.
- Ne daj na se dok znaš za se.
- Va dobru nemoj se uzvisit, a va nevolji nemoj se ponizit.
- Bolje bit sam nego loše kunpanjan.
- Čagod da te va životu trefi, moraš ostat po zgoru.
- Čagod se više prigiblješ, više ti je rit vidit.
- Napasi se kozje brsti i drži se svoje vrsti.
- Biž od njega, ukral bi i na križu.
- Zlin zlo, bez zla još gore.
- Vavik mu je šup žmulj.
- Dalje biš ga hitil nego zel.
- Ki poji tuju kokošicu, mora svoju vezat za nožicu.
- Vel, vel pa na drek sel.
- Sakomu loncu mora bit poklopac.
- Budi smiron zač ćeš dobit po labrnji.
- To će se dogodit kad kokoše počnu curat.
- Delaj ako ćeš, ako nećeš ne moraš, meni je do Božića kuliko i tebi.
- On je vesel gost, a tužan domaćin.
- Triba spravit ki solad da se najde.
- Dobil je ča je volu za uhon – rogi.
- Ne teci, ni Rusa za vrati.
- Pojil je koricu pa sad huže guzicu.
- Bi mačka sira, ali visi na kuki.
- Sveti Roko badnul v oko. (kad zidaru pade melta va oko)
- Zemlja dala, zemlja zela. (kad se vino protoči po konobi)
- Komu reču driskonja zavavik je driskonja.
- Ah dela, ko kad reš pojidenon va malenicu (kad delaš za drugog).
- Pojida se za pasje delo (ki nastoji tuje delo).
- Drž me zač ću ga.
- Sakamo se petlja ko šupi solad.
- Ki nima doma dela sagdi da najde.
- Ponaša se ko ljuška torba (rasipnik).
- To je strahoguz (plašljivac).
- Gljeda ko vol na sikiru.
- Jak je ko od brda odvaljen.

- Pogljedaj mu lubinu, pa mu kuhaj južinu.
- Nažrl bi se na krepennon mulcu.
- Pojil je se na silu tri gameli.
- Ča mažeš debeloj guski vrat.
- Bulji ko tele va nova vrata.
- Zle je volje ko da mu nikad sunce ne sviti.
- Kadgod je dobro doma bit, a ne sagdi svitit.
- Ne treba srljat, treba glavun mislit.
- Uči tele, morda će kad od tebe bit vol.
- Ajde hodi, hodi, ali pamet va glavu.
- Hodi va ime Isosovo, neka ti je sa srićun.
- Evo je, ki će ki neće jist.
- On je ko voda va kopanju.
- Drva triba šparat, zač je dugo Stojáč, a još dalje Suha i Zaplanjava.
- Neće rada neg čemu navadna.
- Vuk dlaku minja, ali ćud nikada.
- Pitala je zima dugorepa, kadi si bila celoga leta.
- Više vredi nutkavac nego delavac.
- Urdin delo dela.
- Saka sila za vrimenta (oholost).
- Dobit će rog za sviću.
- Teško onomu ki na drugoga spade.
- Seg a imaju a potribi najviše.
- Ne pili gran na koj sidiš.
- Ostavljaš oprta vrata, ko da si se na barki rodil.
- Pusti me da jin kuliko moren, imaš svoj pijat pa špijaj va njega.
- Lahko van je živit dok smo mi stari živi.
- Dal vas ča boli? A koga ne boli.
- Baš je vridna maletina, se joj se bašta.
- Trefil je jadni ko riba na vruće uli.
- Kako je lešta maletina, ne budi joj uroka od moga oka.
- Drži se ko svibov.
- Po noći se ne klati po vani, zač saka noć ima svoju moć.
- Evo zami da imaš uza se, zlu ne tribalo.
- Na evo ti rogi (kad se sastane koga se ne voli).
- Makni se blagu s puta, zač i ono ima svoj put.
- Još ni zla, prit će kad črna traka obavije svit (asfalt).
- Od vele do male maše na sakon kantunu paše.
- Stalno mlati praznu slamu.
- Trefil je ko slipa kokoš na zrno.

- Niš ne reci niš ni.
- Bog pravicu vrag krivicu.
- Ča se javljaš ko ki je šeli ukral.
- Saki se češe kadi ga srbi.
- Pa ča, niš ne smeta ako jimo i kašu, ali je naša.
- Dvi su vrsti gospodi-gospoda po bogatstvu i po kulturi.
- Lahka skuža poli dobra muža (kad žena ne sluša muža)
- On pa dura dokad dura (rasipništvo).
- San jin povidela s potoka na put, čuli su od mene ča jih re, zapametit će oni mene.
- Sit lačnu ne veruje.
- Prošal je ko telac, ni bog ni bonade.
- Vratit će dug kad soldi na ledu najde.
- Nigdir ga ni, ni vriti ni va glavi.
- Ne zovi ga, ni piruna za našin stolon za njega.
- Ni broda ki ne plovi, ni čovika ki ne fali.
- Ko mlada nevesta moraš slušat, nete na tebi cipat drva.
- Bog nas oslobodi kugi, glada, rata i zla čovika.
- Ki laže ta i krade.
- Kadi laž ruči tu ne vičira.
- Se je lahko na zajiku, ali niš se samo neće udelat.
- Ni se vruć vodi napil.
- Riva se tamo kamo ne spada.
- Ženi se z bliza, a kumi z daljega.
- Pogljedaj kakova joj je mat, pa vidi dal želiš takovu ženu.
- Kakova mat takova kći, kakov otac takov sin.
- Kad zlato pade va blato ostaje vavik zlato.
- Zovi me i stari lonac, ali ne delaj mi zla.
- Prit ćeš pameti kad ti voda v uše pride.
- Moremo divanit ča ćemo, ali bit će onako kako bit mora i Bog da.
- Ni važno kako zgljeda, važno je ča je va glavi.
- Ne jij ko mačka, očisti pijat do kraja.
- Jij, jij, pa ti se nete uše svitit.
- Zgljeda ko da ne vidi soli.
- Njemu je ko Tekutovu magarcu, si su ga hranili, a magarac je krepal.
- Prošal je zavavik i stavil žlicu na policu.
- Prošal je onamo od kud se ne vraća.
- Ne srljaj pred rudu, zač će te vrag zet prije dobi.
- Ponaša se ko ki ne voli živit, od hantobije će vrat slomit.
- Zgljeda ko bura na pratiki.
- Ki z vragon črišnje ji repi mu ostaju.

- Jako je dobar ko da je vragu s torbi utekal.
- Videla žaba da se konj kuje, pa i ona digla nogu.
- To na niš ne zgljeda, to je pol miša, pol tića.
- Nikakov čovik, nit smrdi, niti diši.
- Ni vrit ni mimo.
- Zagljedal se va zrak ko da zjaki pobira.
- To će bit kad se sprave gornja i doljnja stran (Vinodola).
- Poč greste va Crkvenicu? Gremo vidit jel more do kraja.
- Čega se pametan srami, bedak se stin ponosi.
- Pusti ga, sastal je zmiju na putu (kad je niki jadan).
- Ajde, kakov divan, smutil bi bataljun vojske.
- Kakov čovik, biž od njega ča dalje.
- Čovik mora bit čvrst, a ne da saki bedak š njin komandira.
- Ne laje pas radi sela nego radi sebe.
- Od zajika dela lopatu.
- Ne boj se pasa ki laje, nego onoga ki muči.
- Niš od toga, vrana vrani ne kopa oče.
- Ne bašta mu se delo, ima dvi live.
- Ne zabadaš nos kadi ti ne triba.
- Ne zabadaš se trefit ćeš ko riba na suho.
- Najbolje je bit osrednji, dobro živeš a nikomu ne pačaš.
- Od čega sit od toga i debel.
- Za jednoga brod ne staje.
- Nič je nič, a niš je niš.
- Nezahvalnom daješ, ko da hitaš va jamu.
- Veruj samo va ono ča imaš doma, to znaš da je tvoje.
- Da nima oca va Meriki, po sebi bi travu pasal.
- Hitar je ko puž ki je hodil tri leta do vrat, na pragu se zrušil i rekal – vrag zel i prišu.
- Ženi se z dobrun divojkun, z dobroga je dvora potekla.
- Ne laži, zač ki laže ta i krade.
- Ne pojidaš se – za sto let ni kosti ni mesa.
- Ne zaboravi prit doma.
- I vrime more stat, ali pisma nesmi nestat.
- Ča pisma prnese ni vrime ne odnese.
- Ki visoko leti, nisko pade.
- Simi masti je namazan (snalažljivac).
- Divan je svitlost.

DIČJE PISMICE I BROJALICE

Kuku riku***Engele bendele***

Kuku riku
 baba teče v Riku
 Po prosenu muku.
 Zgubila je tobolac,
 našal ga je trgovac.
 Oj trgovče trgovče
 Vrati meni tobolac,
 ja ću tebi sto jajac
 i jednoga jarca
 ki po polju tanca
 i jednoga kozliča
 ne dočecal Božića.

Kebar na vrh Zebar

Kebar na vrh Zebar
 kobilicu vrebal,
 pa ju prosi
 da ga malo nosi.
Jedan, dva

Engele bendele, banda svira
 mene doktor vižitira.
 On me pita ča mi je,
 ja mu velin se mi je,
 srce me boli,
 a va meni hrani ni.

Kaša naša

Kaša naša tanke nogi znaša,
 ki ju večer ji, jutron vesel ni.
 Kad bi šal na fraj
 Zvrnul bi se va kraj.

Cincili cincili

Cincili, cincili
 plovani doma ni,
 zač polne zvoni,
 Cincili, cincili.
Potukli se fratri

Jedan dva
do neba
tri četiri
po sikiri
pet šest
do nebes
sedan osan
nos ti posran
devet deset
do pedeset
ti si mali
črni pesek.

Enci penci
Enci, penci, pec
Ti si mali zec,
a ja mala vjeverica
Enci, penci, pec

En ten tini
En ten tini
savaraka tini
savaraka tikataka
bija baja buf
trif traf truf
iz lavora
voda pljuska van.

Jedan, dva, tri
potukli se fratri
na crkvenih vrati,
jedan drugon više
mi striče
kako ću ti pomoći
ne moren ni sam sebi,
zač i mene tuku
i za bradu vuku.

Enci benci
Enci benci
na kamenci
troja vrata zapečata,
a ja tebe šaljen vanka.

Sinte tante
Sinte tante
Vrag ne spi
A ti teci
Cimbeli bendele.

MOLITVE NAŠIH STARIH

Nigda su naši stariji jako poštivali vjerski običaji, kih je bilo za saku prigodu, pa tako i za jilo, spavanje, kad se gre na put i dr.

Prije jila gospodar kuće je za stolon blagoslovil hranu, izgovoril molitvu i prvi se poslužil jilom.

Semogući Bože blagoslovi ovi dari da nan budu za sriću, zdravi,
ljubav i okripa za dušu i srce. Amen!

Dragi Bože fala ti ča nas hraniš va potribi, osladi naš trud, ti si naš otac mili. Amen!

Hvala Bogu i Majčici Božjoj
ča su nas najili i napojili
va soj mučici našoj.
molimo te Bože da nan ne zmanjka hrani
do Tvoje volje i smrti naše. Amen!

Prije spanja

Križen ležen, s križen se stanen.
Križ me čuva do pol noće,
Majka Božja od polnoće.
Ako se v jutro stanen, Bogu hvalu dajen,
ako se ne stanen Bogu dušu dajen. Amen!

Kad se gre na put

Križ pred nami,
križ za nami.
Sveto Trojstvo vavik s nami. Amen!

Za Božić se reklo

Ni nas briga
da za Božić jimo kašu.
Ona je naša,
važna je zato
božićna vela kaša. Amen!

Kad se pride z maše

Bog van del svete maše. Amen!

Za delo

Bog van da.
Bog daj, Bog.

Pozdrav

Faljen Isus i Marija.
Vavik budi

RJEČNIK LOKALNIH IZRAZA

- BAŠTA – pristajati, ići od ruke
BONADA – proći bez pozdrava
DOLJNI MALIN – donji nepokretni kameni žrvanj u mlinu
HANTOLIJA – ludorija
HUŽE – kliže
JIST – jesti
JI – jede
KLATEŽNJAK – re vidit kuliko je ur va Crkvenici
KLATIT – skitati se
KRPAC – zakrpanac, štediša
LEŠTO – okretno, spretno
LUBINA – trbušina
LJUŠKA – tuđa
MALENICA – mlin
MALIN – mlinar
MALIK – vražić, vrag
MAŠA – misa
MOVIT – kretati se, raditi
NAVRZAJ – niz
NUTKOVAC – onaj koji potiče na rad
POCURAN – popišan
PODATAN – darežljiv
PUTIT – upućivati
SAKI – svaki
SASAT – sisati
SKUŽA – izgovor, opravdavanje
SVIBOV – drven, preplašen, sramežljiva
ŠPORHET – štednjak
ŠELI – pčele
ŠENAC – uš
URDIN – dogovor

Sažetak

Sa sin ovin ča san napisala želin približit simbolične poruke, ke su se nigda prebirale va von našen kraju, a puno od njih danas krase naš čakavski izražaj. Njihovi poruki neka i dalje živu, neka se ne zaborave, zač su njihove poruke vavik dobro prišle, samo jih moramo razumit pa te nas onda i puno toga poučit. I mene su jako zainteresirale, pa san, od 1991. do 2006. leta uspela prikupit se ovo ča san uspela zapisat.

Ključne riječi

Narodne izreke i poslovice, mudrost, narodno blago, poruke, dječje pjesmice i brojalice.

Summary Katica Barbarić
OLD PHRASES AND MESSAGES
FROM THE GRUŠKO-BELGRAD REGION

With all this that I wrote I want to bring closer the symbolic messages, which were once told in our region, and of which today many enrich our Chakavski dialect. Let their messages live on, let them not be forgotten, as they are forever useful. We must understand them and they will teach us a lot. They interested me much, so from 1991. to 2006. I managed to gather all this that I have written down.

Keywords

Folk tales and sayings, wisdom, national treasure, messages, children's songs and rhymes.